

Huldigen als deze maken me steeds weemoedig. Het genadeloze raderwerk van het geheugen wordt immers in werking gesteld, en je wordt weerloos overgeleverd aan de slagschaduw van het collectieve geheugen. Oud worden is nu eenmaal het beste middel om lang te leven. Ik heb steeds gehouden van wat oud is : de Oudheid, oude vrienden, oude manieren en gewoontes, oude boeken, oude wijnen. En van literatuur, een antiquarische lekker ouderwetse bezigheid.

Dit alles maakt een huldiging als deze nog weemoediger dan nodig - al was het maar omdat je er toch nooit toe komt te vertolken wat je feitelijk nu eens van plan was te gaan zeggen. Omdat de juiste weg de omweg is. Omdat we reeds zoveel hebben gesproken. En omdat woorden, om het met Karel Jonckheere te zeggen, niets meer zijn dan wat vocht in de mond, wat slijk in de hersens.

Ik heb het werk van Karel Jonckheere leren appreciëren dank zij Jan de Roek, die de poëzie van Jonckheere omschreef als de moord op Chronos, op de tijd. Ik ril van eeuwigheid, zegt Jonckheere, ik handel in toekomst/versjacher verleden. Dat doen wij hier ook, hic et nunc. Alsof het de meest vanzelfsprekende, de doodgewoonste zaak is. En te vaak vergeten we het essentiële : het oeuvre, waartoe de aanwezigheid slechts een voorwendsel is, een aanleiding.

Ik leerde dus het werk van Jonckheere smaken op een ogenblik dat het niet de bon ton was - althans in het wereldje. De schaduw van de ambtenaar stond lang in de weg van een objectieve waardering van zijn werk. Zo is het nu eenmaal in Vlaanderen. Maar ook de mens Jonckheere - die steeds één aanval voor wil zijn - ontsnapt aan het vaste stramien van de in dit land zo gezochte geruststelling. Hij is te snel van geest en schuwde nooit vlijmscherpe uitspraken, wat hem zelden in dank werd afgenomen door de talrijken, o zo talrijken, voor wie diepe ernst de alfa en de omega van de literaire religie vormt.

Spel en ernst zijn bij Jonckheere verweven tot agressieve mildheid, gevoed door een encyclopedisch geheugen dat hem in staat stelt elk nadeel meteen tot voordeel om te buigen, het tekort om te werken tot volheid, de negatie bevestigend uit te drukken en de zekerheden permanent te ondermijnen om ze dan weer uit zijn hoed te toveren of uit zijn mouw te schudden, maar dan anders.

Overgeleverde opvattingen zijn dringend aan herziening toe. Zo werden de experimenten - de Nederlandse variant op het surrealisme - jarenlang gecrediteerd met het monopolie van het werken in en met de taal. Maar ook het oeuvre van Karel Jonckheere kan vanuit deze invalshoek benaderd worden. Zoals elk belangrijk oeuvre laat het zich niet herleiden tot een formule ten behoeve van literatuurcritici en -historici. Zoals een sterke persoonlijkheid zelden een man uit één stuk is, zo kan Jonckheere's oeuvre bepaald worden als geconcentreerde verstrooidheid. De vermeende onstandvastigheid van de ogenschijnlijk wisselvallige Ram wordt ten overvloede geïllustreerd door de paradoxen die Jonckheere met schijnbare vanzelfsprekendheid hanteert. Deze arabesken worden zowel bepaald door een lijf aan lijf-gevecht met het materiaal-de woorden- als door een ingreep op de syntactische raderwerken van de taal waardoor de nieuwe gedachte - het hernieuwde of vernieuwde inzicht - een onthullend evenwicht bereikt.

Karel Jonckheere heeft iets heidens Romeins. Wanneer je in het Ermitage te Leningrad naar de weliswaar minder geroemde doch onovertroffen verzameling realistische Romeinse beelden gaat kijken, dan verwacht je elk ogenblik oog in oog met Karel Jonckheere te zullen staan. Zijn Romanità heeft wellicht te maken met de dosering van een aantal concrete elementen : het land, de zee, de steeds gespannen wil orde te scheppen. Een verbinding van aardse zwaartekracht en naar licht en lucht snakkende rationele aanpak. De erkenning ook van de begrenzing - in tegenstelling tot de Germaanse mateloosheid. Het realisme ook, de concrete ingesteldheid van de boer, de jager, de zeevaarder, de militair en de wetgever. De mens als maat van alle dingen. En goden en godinnen, die niets anders zijn dan een metafoor van het licht.

Het besef van de vluchtigheid, van de onvermijdelijke vergankelijkheid der dingen, van de beweging; de onweerstaanbare neiging tot rationaliseren, het permanent zoeken naar oorzakelijkheidsverbanden; de onthullende en uiteindelijk waarheidszoekende cynische spot; een stoïcijnse, aristocratische onverschilligheid : geen wonder dat dit alles moet leiden tot permanente relativering en zachte verzoening der tegengestelden.

Niettegenstaande het besef van de betrekkelijkheid leiden de spitsvondige articulaties soms naar een hoogtevrees van de geest : je wankelt heel even aan de rand van een gapende afgrond.

En het geslaagde gedicht is het gestolde ogenblik waarop de acrobaat heel even onbeweeglijk blijft tussen hemel en aarde, op de begenadigde grens tussen zweefvlucht en zwaartekracht.

Beste Karel,

De verleiding is steeds groot bij een gelegenheid als deze te vervallen in het minzame muziekje van de anekdotiek of in de zwaarmoedige opera's waarvan de partituur geschreven werd door de talrijken die ons dierbaar waren en ons reeds verlaten hebben. Via familie, vrienden en het collectieve geheugen dat geschiedenis heet, zou ik enkele windstreken meer kunnen ontsluiten die ons - van oudsher of nu reeds - gemeenschappelijk zijn.

Want inderdaad, het leven is een 'studiebureau voor 't vertalen van echo's. Chateaubriand - maar wie leest nog Chateaubriand ? - heeft geschreven : "Tous les peuples ont fixé des anniversaires à la célébration de leurs triomphes, de leurs désordres, ou de leurs malheurs, car tous ont également voulu garder la mémoire des uns et des autres...". Wat voor de volkeren geldt, is ook op de enkeling van toepassing. Bij je 75ste wil ik je geruststellen : Goncourt heeft zeer terecht aangestipt dat over het algemeen in de literatuur de beledigingen een einde nemen wanneer je zeventig bent. De overige vijf jaren moeten dan maar dienen, bijvoorbeeld om de ruimte te vullen en te bewonen. Zo was het dan.

Henri-Floris JESPERS

* Met dank aan de h. H.- F. Jaspers en de redactie ontleend uit het "Nieuw Vlaams Tijdschrift", jaargang 34, nr. 4, juli-augustus 1981, blz. 613-615.